

Fiatal farkas

(Emlékezések)

3. rész

2019-et írunk. Kétszázhatvan esztendeje született Kazinczy Ferenc. Nyelvújító, író, „jót s jól”, „ebben áll a nagy titok”. A hála jut eszembe róla, hála Tisztelendő Mater Benes Annának, a magyartanárnőmnek. Olyan tüzes, heves szeretettel beszélt Kazinczyról, ő, az apáca, aki még apácatársainál is visszafogottabb, halkabb, kimértebb, sápadtabb volt, nem járt, hanem suhant a folyosókon, nem koppant a sarka, sem az ajtó, amit bezárt, halk volt körülötte a lég. Hanem Kazinczy Ferenc föllelkesítette. A Mátért figyeltem, nem a nyelvújítót. Úgyis enyém lett az a rajongás és tisztelet, ami voltaképp Mater Benesben élt. Az intellektus szenvedélyessége. Benes arany csíptetős szemüvege. Mögötte valami szelíden fölényes nagyvonalúság. Kamaszlelkem fantáziálásba fogott, vajon ha él Kazinczy korában Benes Anna, akkor még Annuska és civil, szerelmes lett volna Ferencbe? Nehéz elképzelni, hogy kikezsd, villog, riszál. Annuska is méltóság-teljes. Nem mutogatja a bokáját.

Engem, azt hiszem, kedvelt. Birta kedveskedő nagypofájúságom, mert hamar megtanultam, hogy a Materek szeretik a kérdéseket, a problémákat, és nem tudom, miből tanultam meg a stílust, amit méltányoltak. Ha a stílust eltaláltad, akkor kérdezhettél lelkes kíváncsisággal vad és *szinte* szemérmetlen dolgokat. Ilyen volt, amikor Darwin elméletéért, amit akkoriban összeegyeztethetetlennek tartottak az isteni teremtéssel, Ádám, Éva és a kígyó hármásával, bizony én lelkesedtem. Egy percre ekkor megállt a levegő természetrajz órán, amit Mater Bodolai tartott. A Teremtő utolérhetetlen nagyságáról okoskodtam, aki bizonyos ponton úgy szólt bele a fejlődésünkbe, hogy azt később evolúciónak nevezte el Darwin. A Tisztelendő Mater bólint, „majd folytatjuk”, mondta. A legközelebbi órára meghívta az egyik tudós ciszterci papot, aki elegáns teológusi rendben összeegyeztette nekünk Darwint a teremtés-mondával.

Az én méltányolható stílusom pedig abból állt, hogy a keresztény hitvilág valamely motívumával kell bevezetni a témát, s ebben mint egy valóságos keretben kell elhelyezni a talán botrányos kérdést.

Az olasz préházban 1917-ben dr. Glück Nándor három golyóbist operált ki édesapámból, aki előbb úgy találta, valaki megtaszította hátulról. Átlőtték a testét bal vállon, bal felső combon, jobb lágyékon. Amikor magához tért, már a préházban feküdt, szemben a dombon ciprusforma fák. A főorvos följe hajolva a vállát kötözte, amikor a szanitéc nagyot kiáltott: „Meglőtték a főorvos urat!” A ciprusok irányából egy eltévedt golyó a nyitott préház ajtón át, hátulról találta el a főorvos fejét. A szanitécek ekkor a zászlóalj főorvosát fölfektették a sebesült mellé. Egyik szanitéc befejezte a váll kötözését. Eközben lassan besötétedett. Feküdtek csendesen.

Az oroszlanos kertben megírtam apám mesélte emlékezését, szabadon engedtem a fantáziámat. Hosszan elképzelve, hogy a halott zászlóalj-főorvos és a félholt sebesült katona lelke ott, azon a csendes éjszakán, a ciprusillatban összekeveredett, és apám átélte ott Glück Nándor múltjának némely élményét, oda futott ki a tollam, hogy apám hajnaltájt már nem tudta, hogy ő voltaképp maga dr. Glück Nándor vagy egyszerűen az, aki.

Dr. Glück Nándorról rendre dr. Galla Mihály jut eszembe, és nem azért, mert mindkettő izraelita doktor, hanem mert dr. Galla az én életben-maradásomat intézte, ahogyan apámét Glück doktor.

Akkor, azon az éjjelen Bernátnak, a kocsisnak felöltözötten a konyhában kellett bóbiskolnia, mert dr. Galla meghagyta: amikor a kislány szuszogás helyett hörögni kezd és fennakad a szeme, akkor azonnal küldjenek érte. Apám mellettem bóbiskolt, és amikor megjött a krízis, kiáltott Bernátnak. A doktor hamarost megjött, ő is felöltözve bóbiskolhatott a lakásában. Az ebédlőasztalon kinyújtóztattak, apának kellett leszorítani a másfél esztendő testet, Bernát tartotta magasra a petróleum lámpát. „A szívburokba kell az injekciót adni, milyen parányi”, mormolta a doktor, aztán még annyit szólt: „Törlés!” Akkor homlokán, arcán patakokban futott a verejték. Apám megragadott egy damaszt szalvétát, a tegnapi vacsoráról maradt az ebédlőasztal tulsó sarkában.

A hatvanas esztendőkből gimnáziumi tanár voltam a VIII. kerületben. November 4-én a Corvin moziban tervezték az ünnepséget, hódolandó a szovjet hadseregnek, bejövételük évfordulójára. Két vagy talán három gimnázium megtölti a termet. Az igazgatónő engem jelölt ki ünnepi szónoknak. Nem lehet visszatartani, ha tanár akarok maradni, de nem mondhatom el ép ésszel ezt a kurva szónoklatot. Még az is meglehet, hogy...

Végül azt jeleztem az ünneplés előtt két nappal, hogy a járdán gördeszakázó gyerekek feltaszítottak, agyrázkódással fekszem itthon, a kórházat már megjárta. Sikerült a kátyúból kimászni, a kórházban alaposan megvizsgáltak, pontosan tudtam, bemondtam az agyrázkódás tüneteit, valóban ágyba parancsoltak. Még az is meglehet, ha kikényszerítem magam a Corvin mozi nagy függönye elé, az ünnepi szövegek között azt is elmondom, ennek a dicsőséges hadseregnek hat katonája megerőszkolta édesanyámat és a nők jó nagy csoportját, a falunkban éppúgy, mint itt, a kerületben, meglehet és nagyon is

valószínű, hogy nem kevés gimnáziumi tanuló, itt, akik közöttetek ülnek, szovjet katona gyereke.

Éjjel álmomban az egri rendházban jártam. Vagyis a zárdában, ott is az alagsorban, a sötét folyosón. Ide mentünk le, amikor a szirénák felvisítottak. Indultunk, ha a rádió azt mondta: „Légi veszély! Légi veszély!” Párokban, némán, előbb a harmadik emeletről, majd a másodikról és így tovább, suttogni sem lehetett, vihogni különösképp nem, lánykahisztéria gyökernél elfojtva. Nem hisztériáztunk. Amúgy se féltünk, többször begyakoroltatták velünk a vonulást és a hallgatást, ismerős volt minden, bár a szirénák hangja új, de azok messziről visongtak.

Édes must illata és krumpli szag, vegyesen... Nem is must! Inkább bor, a tavalyi, mert ekkor még nem lehetett meg a szüret a Szent József hajlékban. Így nevezték a zárda nagy gazdasági udvarát, amerre a szőlőparcellák is voltak.

Szép és kellemes álom volt, csend és fegyelem.

Az esti időjárás-jelentés szerint légköri frontok várhatók, lakásom környékén három kórház van, felélénkültek a mentőautók, álmomban a szirénázó hang kegyesen a rendházat hozta vissza az alagsori sötét folyosóval.

Kertész Imre születésnapja van, november 9. Olvasom az egyik megemlékezésben az író szavait önmagáról, gyerekkoráról: „sose tiltakoztam, iparkodtam megtenni, ami tőlem telt”, és közben beleájult „a jólneveltség neurózisába”.

Pontosan, mint a testvérem! Örömben szinte felkiáltottam: ahá! ahá. Pár éve halt meg a testvérem, sose tudtam nevet adni neurózisának, pedig értettem e nyavalya keletkezéstörténetét, hatását különös életfordulataira, átláttam ezeket – de nem illett rá semmiféle patológiai meghatározás. De a *jólneveltség neurózis*a, az igen! Az emlékezés függőnye akkorát lendült, felcsapódott, mintha eszeveszett szélvihar tépte, szaggatta volna. Életem kezdetén nagyon szerettem. Majdnem olyan erősen, mint Bussa Marcsókát. Példa volt nekem, példakép és modell sokáig. Ma már tudom, miért. Egyfelől, mert a Hős rajongott érte, és amit a Hős tett, az volt nekem a szentség és az igazság. Másfelől, mert a testvérem a tehetségek terén sok áldással érkezett odaátról. Bármibe kezdett, azt hamar és könnyedén jó színvonalon tudta, az idegen nyelvek úgy ragadtak rá, mint énram a por, mikor izzadva rohangáltam, bicikliztem a faluban.

Apa meghökkent, mikor testvérem első ízben hazajött a zárdából a negyedévi iskolai szünetben, talán két és fél hónap távollét után – és zongorázott. Lola néni tanította. Albumokat hozott magával, kiterítgette a barna pianínón, és odaült egyenes derékka, magától értetődően *tudott kottát olvasni*, és amit olvasott, az az ujaiból könnyedén a billentyűkre pergett. Apa nem hitt a szemének. Ide, oda lapozott az albumokban, rámutatott egyik, másik gyakorlatra, testvérem hibátlanul lejátszotta. Én távolabb ültem tőlük, a szívem összefacsarodott a féltékenységtől, mert talán megsejtettem, ami később beigazolódt: én örökre kimaradok ebből az együttesből. Apa rajongása az egeket verte.

„Megfelelési kényszer”, mondhatná egy idegen testvérem gyerekkori magatartására, és nem volna igaza. Kertész Imre kifejezése azonban telibe talált.

Testvérem nem akart minden áron megfelelni, sőt szinte fütyült ezekre, ő egyszerűen a jólneveltség neurózisában szenvedett. Az más. Engem épp úgy neveltek, épp azok, akik őt nevelték, de belül magammal hozhattam odaátrol az acélos szkafandert, amit minden fiatal farkas megkap. A szkafander mentett meg a jólneveltség neurózisától, megadta az önvédelem lehetőségét, a szembe fordulás bátorságát, konfliktusok szabad vállalását. Amikhez testvérem nem kapott fentről se erőt, se biztatást.

Olykor titokban viccet űzött abból, aki nagyon bízott jólneveltségében. Mint az olasz tanárnóból. Ötödik gimnáziumban kezdték az olaszt, testvéremre ráragadtak egyből a szavak, a nyelvtan, ő lett a sztár, másnapra a Divina Comedia szakaszaiból kellett megtanulni valamennyit. A tanfelügyelőt várták, a tanár nő brillírozni akart, másoknak is előre kiosztott kisebb-nagyobb leckéket. Nem volt kedve a memorizáláshoz. Kihívták a táblához, dallamos olasz nyelven belekezdett egy hülye kis gyerekversbe: *Il bove, Az ökör*. Óra végén, búcsúzóul a tanfelügyelő megköszönte a *dantei* élményt.

Kicsi korában kerek képű, kancsal, dagi és mafla kislány volt, szemét rendbe hozták. Eljött a serdülés ideje, és a rút kis kacsából kikelt egy ragyogó hattyú. Zöld szemét, vörhenyesen lobogó haját a fiúk és férfiak megbabonázására használta. Ezt a műveletet épp oly tehetséggel űzte, mint a többi tevékenységet. Figyeltem, hogy csinálja, hol Rebeka jutott eszembe róla a *Hiúság vásárából*, hol Scarlett O'Hara az *Elfújta a szélből*.

Azt is Kertész Imréről olvastam, hogy sokszor idézte Emerson meghatározását, miszerint herosz az, aki a saját középpontjából kimozdíthatatlan. Aki ilyen emersoni herosz, az nem a testvérem. Ő kimozdítható volt középpontjából, ha volt középpontja, és az egyensúlyából, mert belső nagyszerű adottságai között nem szerepelt egy jelentős adottság: a hosszú távra tervezett céltudatosság.

Soha nem tudtam meg, hogy miért került egy prágai börtönbe. És hogyan hozta ki onnan Mr. Norring, aki feleségül vette, majd kihajóztak Amerikába. Harminc év eltelt, mire kijutottam hozzá az USA-ba, kérdeztem a börtönt, hisztérikus ordítással reagált.

Érettségi után testvérem orvosi egyetemre iratkozott, apánk nőtlen bátyjánál, Imre bácsinál lakott, aki a szovjet megszállás utáni hetekben táviratozott haza: a testvérem eltűnt. Apánk felrohant Budapestre, napokig járta a kerületi rendőrségeket, a börtönöket, a hullaházakat. Három vagy talán négy hónap múlva vastag levél jött Regensburgból. Fényképek testvérem és Mr. Norring esküvőjéről.

A harminc év elteltével – odakinn – testvérem már más ember lett: a jólneveltség eltűnt, a neurózis tombolt. A hogyan kerültél te Prágába és ott börtönbe kérdésekre kiobbant hisztériázása után lassan megnyugodott, és beszélni kezdett. Apánk őt feltuszkolta 1945 tavaszán a vonat tetejére, akkor örökre kiábrándult belőle. A vonat tetején utazásnak előzménye: a szovjet ágyúk már a Kárpátoknál dübörögtek, akkor az iskolákból és egyetemekről a vidéki tanulókat hazaküldték.

Átéltük otthon apánk hintó elé befogását, anyánk meggyalázását, testvérem tele volt félelemmel. Apánk Budapest elesése után a rádióban meghallotta, hogy orvosi és más egyetemeken az ősszel megszakított tanulmányi évet be lehet fejezni, ha hamarost jelentkeznek a hallgatók, nem fog elveszni a tanulmányi év. Holnap indulunk Budapestre, mondta apánk, folytatod a tanévet, testvérem most se mert tiltakozni, noha reszketett kilépni a lakásból. Apánk ezt nem vette észre. Másnap már vitte testvéremet az állomásra. Hely csak a vonat tetején. „Abban a rettegésben ott a vonat tetején én meggyűlöltem.”

Mint aki csalódott első szerelmében. Pedig az hőrosz volt, a szó emersoni értelmében, saját középpontjából kimozdíthatatlan, jöhetett akár a szovjet ármádia, élete párját meggyalázták, őt kocsi elé fogták akár a lovakat, ennek előtte aki tehette, menekült Nyugatra, szédült menekülés, és az emersoni hőroszt mindenki kérdezte ámulva, hát ti tényleg maradtok, ti nem menekültök, mire ő – miközben üveg lopóval éppen bort húzott a hordóból – két szuszogás között felelt: huszonöt éve tanítom, hogy Hazádnak rendületlenül légy híve... És szaladjak el, amikor baj van? Nem vette észre, hogy kedvence reszket, posztraumás félelem, de hogyan vehette volna észre, ha ő maga nem félt sohasem. Utoljára mégis tizennyolc évesen a lövészárookban, az első támadás előtt mindene remegett, egy vén, tapasztalt baka szánakozva nézte a nyálas kiskatonát, cigarettával kínálta: „Gyűjtsék rá önkéntes úr!”, apát ettől ott elhagyta a remegés meg a félelem, azt hiszem, örökre.

Testvérem az NKVD-s tisztre is úgy tekintgetett, mint Scarlett O'Hara a férfiakra. Akkor találkoztunk vele, miután kimásztunk a pincelakás gödréből, ahová a szovjet megszállók elől elbújtattak bennünket. A lakás lassan kiürült, a harcosok elmentek, a faluból még fel-felhallatszott valami zajongás, olykor sikoltozás, de lassan, lassan elcsendesült minden. Kifáradhattak a részeg megszállók. Ekkor lépett be a szovjet, régen CSEKA tisztnek hívták volna, ahogyan Rahmanova könyveiben olvastam. Nem usánkát viselt, hanem tányérsapkát, vasalt a köpeny és a ruha, az arc borotvált, udvarias, mintha szofisztikált volna. Szerjózsa kísérte, jó arcú parasztfiú, aki jött, ment, nem tudom, honnan hurcolászta neki a sok savanyú uborkát, savanyú káposztát, kolbászt és füstölt húsokat. A komisszár étkezett. A testvéremmel vele szemben ültünk az asztalnál a kék hasú petróleumlámpa alatt. Szegény Bussa Marcsóka amott a dikón, kómához hasonló félálomban feküdt.

Gyakorlott társaságbeli kisasszonyok lévén németül kezdtünk fecsegni a komisszárral, dicsérettük a kultúrájukat. Turgenyev, Tolsztoj, Dosztojevszkij és ahány orosz művész eszünkbe jutott, nevüket emlegettük, szinte hódolattal. Messziről ma úgy látom, mintha láthatatlan sarokba szorítottuk volna kisaszszonyos pókhálóinkkal.

Csakhogy étkezés után a tiszt testvérem kezét kezdte cirógatni. Lassan, lassan húzogatta ki az asztal mögül, kifelé a sötét pitvarba, testvérem onnan beszélt hozzám, szinte könyörögve halkán, „csinálj már valamit, ez a hülye vetkőztetni akar”. Mit tehettem? Mérges kis kakas módjára kirohantam a pitvarba és két

ököllel püföltem, téptem az NKVD-s hátát, közjük nyomakodtam. Megragadtam, rángattam a ruháját, fiatal farkas, félretaszított, nem verekedett. Mintha ordított volna; „bist du ein Kulturmensch?“ – „kultúremler vagy?“ vagy valami ehhez hasonlót. Végül megunt a cirkuszolást, Szerjózsa is megjelent újabb adag savanyú uborkával, letelepedett a küszöbre falatozni.

Emberkezdemény. Emberkezdemények. Akiket rendre visszaküldtem az égnek. Mindig találtam orvost. Még a legdurvább Rákosi Mátyás-időben is persze. Kilencven esztendőskoromig nem fájt, sose gondoltam rájuk. Említettem már, a fiatal farkasokat érzelmi szkafanderekkel fölszerelve küldik le ide, ami a lelki fájdalmakat kiszűri. Nem vagyunk érzéketlenek, nagyon nem, ám ha nem akarjuk, akkor nem fáj, ami fájna. Úgy mentem át a gyors és gyilkos műtéteken, akár gyerekkoromban a kis Hór patakon, kezemben a piros szandálommal. Kilencven évesen kezdett fájni. Milyenek lettek volna? Fiúk? Lányok? Bátrak? Szépek? A szkafanderem a sarokba dobva, összeroskadva. Ha akarnám, felhúzhatnám. Nem teszem. Nem akarom elhessegetni az emberkezdeményeket. Szemrevételezem veszteségeimet. Haski imádta a gyerekeket, fiát, a kis Haskit is imádta, de szülőtársnak pocsek. Sem lelkileg, se gyakorlatilag, se anyagilag nem tudott támasz lenni az anyaság terheiben. A kis Haski egy vagy két esztendősk lehetett, amikor eldöntöttem, akkor már rájöttem: ennek az embernek nem szabad több gyereket világra hozni. Más terveim lesznek. Haski nem tudott az emberkezdeményekről, elpusztításuk után a kórházban pár órát aludtam az evipántól, és taxi. Otthon két nap az ágyban, ha kérdezte, „női nyavalya“, feleltem zord hidegen, és a szemérmes rossz társ nem mert faggatózni.

A Társnak Pocsek Férfi lelki anatómiáját le tudnám írni részletező szaknyelven. Vagy szabatos magyar nyelven. Rossznehézség! A magyar nyelv csodás, mert kifejező. Rossz és nagy nehézség együtt élni a Társnak Pocsek Férfival. Nem beszélek erről. Csak rinyálás volna.

Egyet azért említek. Annyira kedvelte építési hivatását, hogy a szakmája kedvéért éles helyzetekben is cserbenhagyott. Az is rinya volna, ezért nem sorolok éles helyzeteket. Csupán a magam csúf káröröméről pár szót. Tervezett épületeiből megmaradt néhány iskola, művelődési ház és hotel a hazában. Hanem élete csúcspontja, szerelmetes stadionja, a Budapest Sportcsarnok porig égett vagy majdnem porig. A maradékát ledózerolták. A képernyőn láttam, amint a még füstölgő romok között járkál. Búcsúzik a kövektől. Rondán vigyorgtam. A következő pillanatban szántam, szívből sajnáltam. Megsemmisült az álma. A megsemmisülés egyik évfordulóján Kó András írt róla a *Magyar Hírlapban*. Így jellemzi: *Magas, erőteljes férfi volt, süttött belőle a „tudom, mit akarok” biztonsága. Amikor 1946-ban a Fradi-pályán amerikai atlétákkal versenyeztek, sikerült legyőznie távolugrásban az amerikai tízpróbázó világcsúcstartó Mondscheint. Az amerikai nagy versenyző volt, de a rossz, göröngyös nekifutóhoz a magyar versenyző jobban tudott alkalmazkodni”. „Attól a pillanattól kezdve, hogy tizenöt éves korában szöges cipőt húzott a lábára, harmincöt évig készült erre a feladatra”, a BS tervezésére és felépítésére.*

A porig égett BS-ről beszélgettek, Haski azt mondta: „kimondhatatlan érzelmi fájdalom”. Kő Andris: „Néztem az arcát, de szavain kívül egyetlen izom sem árulkodott a tragédiáról. Ha az élet sok-sok tonna fegyelem, akkor ő sokat kapott belőle.”

Filmkritikát olvasok. Aki írta, kissé szemrehányó: „bemutathatta volna, hogy milyen egy istentől és erkölcstől megfosztott világ poklában élni a gyerekeknek”. Magam épp nem ilyen világban éltem. Az egri angolkisasszonyok magas színvonalú emberek voltak. Metafizikus oldalról látták a mindennapokat. A fordulat éve után már tudták, ez az utolsó iskolaévük a rendházukban, utána földönfutó koldusok lesznek, mégis az utolsó pillanatig derűsen és úgy dolgoztak velünk, mintha olimpiai versenyekre készítenének. És ott volt apa. Nem volt hajlandó elmenekülni a szovjet megszállók elől, mert korábban azt tanította volt: „Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar.”

Micsoda környezet! Mégis egyesek emberkezdeményeket ölnek.
Hol a szkafander?

Szent Ágoston XI. könyve szerint jelenünk nem más, mint emlékeink és várakozásaink egyvelege. Emlékeimet itt írom, és mind mögött, alatt meg köréje szövődve boldog és fényes várakozás hullámszik, noha mondhatni: gyilkoltam. Megbocsájtották. Így érzem, de csak akkor, ha rajtam a fiatal farkasoknak kijáró szkafander. Ha nincs rajtam, akkor nagyon fáj.

Az emberkezdemények néznek rám amonnan. Nem bántanak. Olyan jólelkűek lettek volna, mint amilyen a kis Haski, egyetlen fiam, aki amerikai ejtőernyős volt, és ha a dzsungel fölött ugrottak, olykor 3-4 üveg whisky lapult a hátizsákjában. Gyógyszer (ha-ha), ilyen-olyan csípések, gyomorfájdalmak, idegesség és szorongás ellen. Mindig egy harcos (akit előre kisorsoltak) vitte az egész csapatnak az itókát. Ha lebukik, egyetlen ember bűnhődik.

Boldogság nekem és önigazolás az ejtőernyőzés a dzsungel fölött; jelzi: a kis Haski bátor legény lett. Pedig majdnem elrontottam valamit óvodás korában (erről később).

„Don't cry for me Argentina”, éneklé Madonna a rádióban. „Ne sirass engem, Argentína”, kifelé sírni nem tudok, de befelé most ömlenek a könnyek. A dal Mater Bodolait juttatja eszembe. Argentínába emigrált, miután a kommunisták szétrúgták a Rendet. Átkúszott a szögesdrót alatt Kőszegnél. Hátára kötözte szoros csomagba reverendáját és a fejre való fekete-fehér fityulákat. Évtizedek múltán engedték haza látogatóba. Akkoriban Argentínában Evita volt a politikai „nagyasszony”, itthon úgy tudtuk: az egy feslett nőszemély, Mater Bodolai csak legyintett. Mélyen tisztelte Evitát, a nyomorultak nagyasszonyának látta.

Testvéretem, mikor első ízben feltették a nyeregbe, erősen figyelte apa instrukcióit, semmi szepegés, majd arcát hirtelen előre fordította, és kezdett lovagolni,

mintha egész életében lovagolt volna. Évtizedek múltán engedtek ki hozzá az USA-ba. Lovai ott is voltak, az istálló ajtaját piros-fehér-zöld színre festették. Akkori, a második, férje: Lev, a híres, gazdag családhoz tartozott, Withney Vanderbiltkehez; a nagymama alapította a Modern Museum of Art-ot, bronz mellszobra a Fifth Avenue-n, a múzeum előcsarnokában.

Testvérem az állatokhoz úgy beszélt, ahogyan az emberekhez. Azzal a hangsúllyal, hangszínnel, mondatszerkesztéssel, és azok mintha pontosan értették volna. Adjutánsa volt Mérike, balta pofájú, kistermetű foxi, amint a gazdája elindult a postára, a mérnökékhez, a patikába, Bussa Marcsóka gyógyszeréért (Belladonnáért), Mérike gyorsan előre rohant, szemrevételezte a terepet, ahova az uralkodó közelít; talán bejelentette, hogy jön, jön, jön, és felügyelte a rendet.

A foxi bolháit testvéremet nem bántották, de engem nagyon szerettek. Ezért Mérit kitiltottam a gyerekszobából, kora este testvérem ágya alá bújt, talán bizakodott, nem veszem észre, és őrizheti az uralkodó álmát. Morcan rászóltam, büntudatosan leszegett fejvel kikecmergett, és kopp, kopp kisüdürgött az udvarra. Félálomban gyakran hallottam, testvérem fölkel, lábujjhegyen megy az előszobaajtóig, kiszól: Mérike, bejöhetsz, elaludt. Reggeli ébredésemkor kopp, kopp, testvérem kimenekíti adjutánsát, ne legyen purparlé.

Gyermekem, a gyönyörű kis Haski ellentmondásos természettel érkezett. Széliden igényelte a szelídséget, ám ha valamit nem kapott meg *azonnal*, akkor tombolni kezdett, már félévesen tombolt elkékült arccal, kimerevített testtel, ökölbe szorított parányi kezekkel, amennyiben a reszelt jonatán almát kis kanállal nem elég gyorsan adagoltam neki. Buta voltam. Üvegre kellett volna tölteni a két alma finomra csiszolt pempőjét, kivágni, azaz megnagyobbítani az üvegre húzott cumi nyílását, és a már jól begyakorolt szopással fogyaszthatta volna. Erre is most jövök rá, kilencvenegy esztendősen. Amikor már járnai tudott, keményen rugdosta Teta sípcsonkját, ha az nem értett vele egyet, kivett kezéből valamit, mondjuk egy könyvet, amelynek lapjait a kis Haski boldogan szaggatta, örült a reccsenő, zizegő hangoknak. Az óvodát úgy utálta, hogy rendszerint végigzokogta az odavezető utat. Minek ez? Teta úgyis otthon van, főz, vezeti a háztartást, a lakás napfényes, meleg, maradjon a gyerek otthon, boldog volt, és csak annyit mondtunk neki, apának, aki fensőségesen követelte az óvodába járást, nem szólunk, hogy itthon maradtál, értette. Évekig így volt.

Megszenvedtük, amikor iskolába került. Huszonöt-harminc betyár közé csöppent, akik egymást dögönyözve szocializálódtak, a kis Haski teljesen véd-telenül ténfergett közöttük, mint a fehér holló a feketék között. A verekedésre összeállt betyár csoport rendre elverte. Zokogva jött haza. „Vágd pofán őket”, szidtam szegénykét, „de édesanyám, hát ők ötven vannak!” „Akkor is, ha egyet jól orrba versz, legközelebb már csak négyen lesznek.”

A nagy Haski be akart rohanni és elcsépelni a verekedő klánt, ezt nem engedtem, mindenkinek meg kell vívnia önmagáért, ha eljön az idő. Meghívtam azonnal Teta fiát, ökölvívó barátunkat, és minden este ökölvívás zajlott; én is

megtanultam az alapállást, az alkar, a csukló helyes tartását, az ütés irányának fontosságát és egyebeket. Hamarosan megjött az eredmény intő képében, a tanító néni csinos betűivel, miszerint a kis Haski a folyosón verekszik.

A fiatal farkasok állva hálnak meg, ahogyan a fák. Erről jut eszembe, ahogyan testvérem állt a *Kilimandzsáró havában*. Gregory Peck és Ava Gardner, a két főszereplő, testvérem kicsi szerepet kapott: modellként pózolt egy festőnek, zöld-piros kockás nyári ruhában. Én hordtam később ezt a ruhát, természetes csomagokat küldött használt ruhákkal az USA-ból. De ahogyan ott állt! Állni, ülni is sokféleképp lehet, mackósan, lomposan, halálra várva, gerincfájósan és gyönyörűen.

Azt gondolom, Mr. Norringot nem igazán szerette. Hamar-gyorsan elváltak, erről éppúgy nem akart beszélni, mint a prágai börtönről se soha. Faggatni nem volt tanácsos, mert akkor odalett a híres udvariassága, és hisztérikus tombolásba kezdett.

Egyszer, napsütéses reggelizés közben szépen, nyugodtan azt kérdezte, mi a véleményem róla. Legudvariasabb hangszínem előkerestem, és nem hazudtam. A teljesítmény nélküli életvitelét említettem. Ezzel vesztegeti el számos adottságát. Csendes önigazolásba kezdett. „Láttad az ebédlő falain feltűzve a sok, sok színes kitüntetést? Azokat a sodrott, megformált, selyem és műanyag szalagokat?”

Ja, persze! A lovak! Horse show-ra mentünk gyakorta, pázsitos terekre, jól öltözött polgárok tágas körében lovasok mutatták be ápolt, jól edzett, fényes szőrű kedvenceiket. Néha testvérem is megmutatta itt valamelyik lovát. A zsűri bírálta a lovak és a lovas tartását, és még nem tudom, micsodát, nem nagyon érdekelt, és kiosztotta a selyem, műanyag kitüntetéseket. Keep smiling, mosolyogtam, bólogattam. A *Madison Square Garden*ben is bemutatták már a lovait. Az első siker után ráun mindenre, mondta, filmezésre, lovaglásra, férfiakra.

A horse show-kra, a lóbemutatókra? lólátványokra?, mint mindenhová, autóval mentünk, nem szerettem testvérem autóinak kutyaszagát. Adjutánsa odakinn egy közönyös farkaskutya volt, nem tartottuk a rokonságot, átnézett rajtam, de udvariasan átadta helyét az anyósülésen, maga a hátsó ülésre szorult, Uralkodója így akarta. A másik kutyát *Csúnyság*nak nevezték, francia buldog, tényleg ronda, nyálás és kurta lábú, tömzsi, vastag törzzsel. Testvérem lábánál, az ágyában henyélt és szundikált. A vendégszoba ajtaja nyitva, én az ágyban, Csúnyság az ajtóban engem szemlél hosszan, curukk-curukk mozdulatokkal hátrál, start, és kurta lábain repül ágyam felé. Emelem a talpam, nem rúgom, csak pocakja alá helyezem fenn a levegőben, és puff. Talpra áll, nem haragszik, olyan hatalmas érdeklődés ül pofáján, mintha mesebeli sárkányát látná.

A kerti úszómedencét senki se használja, testvérem egyvalamit nem tud: úszni. Csúnyság rémülten fut, szuszog nagyokat, én úszom a vízben, ő lohol a parton, bámulja a mesebeli sárkányt, fejét a víz felé lendíti, ami lehúzza, és kutya a vízben. Testvérem sikolt: „Húzd ki, húzd ki, nem tud úszni!” Valóban,

akár egy vasdarab, lesüllyed és függőleges testtel, lapos fenekén ülve lenn marad. Magamhoz karolom a rusnya élőlényt, fölfelé tempózom, nem sikerül... lesüllyedünk együtt, két talppal kell elrugaszzkodnom, jobb tenyerem a fenekem alatt, bal karral oldalamba szorítom, és nagy elrugaszkodás, majd jobb tenyéremmel tolni, bal karral lökni, és végre!

Ez az a nap, december 5., amikor visszahívták Mozartot, meghalt Amadeus. Bizonyára megszólaltak a haronák; azok hallják, akiket éppen hazahívnak. Édesapja várja. Az udvaron terítettek, a damaszt abroszok leérnek a földig. Amilyen hebehurgya, belegabalyodik lába az egyikbe, repülnek az égi tárgyaink, pengenek vidáman.

1956. október végén euforikusan rohangáltunk, báméskodtunk, betört kirakatok, kéznyújtásnyira az áruk és senki sem nyúlt értük. Ha nagy ritkán otthon voltunk, a rádióból szüntelen az Egmont nyitánya szólt, akit – Egmontot – Alba hercege lefejeztetett. Újra ki a pesti utcákra. Ha úgy éreztük, közel csapdosnak a golyók, behasaltunk a kukák közé a közeli kapualjba, loholtunk tovább boldogan, hogy szabadok vagyunk, és néha megbotlottunk egy sírhantban, kövekből, betontörmeléből rakták hevenyészve, olykor virág volt a síron, meg mécses.

A szovjet tankok inváziója, Budapest bevételétől egy hónappal 1956. december 4-én történt: asszonyok serege vonult fel némán az Andrássy úton a Hősök teréig. Kezükben virág. A Hősök emlékköve előtt letették a virágokat. Elénekeltek a Himnuszt. Nagyon fájt. Ma is.

Kijárási tilalom. Bérletem volt a Zeneakadémiára. A koncerteket szombaton, vasárnap kora délután tartották. Bármilyen előzetes program, a zenekar szünet előtt mindig eljátszotta Beethoven Egmont nyitányát, örök jelképét a szabadságharcoknak. A közönség egy emberként fölállt, állva hallgattuk végig az ismerős dallamokat.

Egyik alkalommal, mikor gyülekeztünk, már benn állt a Zeneakadémia dísztermében két oszlop rendőr. Párhuzamosan álltak az oldalfalakkal, egyik a földszinti ülések jobb, másik a bal oldalán. Vigyázzban álltak, derékszíjuk szoros, fejükön sapka. Így feszítettek végig a koncerten. Akár a szobrok. Arcuk előre fordítva, nem néztek ránk soha. A zenekar nem rettent meg, egyetlen hangszer meg nem bicsaklott, éppúgy belekezdett Egmont nyitányába és végigjátszotta, mint máskor.

Már nem állt fel mindenki.